

קב ונקי

- היכן מצאנו שלמשה רבינו היה דין של מלך?
- לאיזה דבר במלאכת המשכן השתמשו עם דם של חיה טמאה הגדלה בהודו?
- מה הטעם שאהרן סיפר את זקנו?
- היכן נמצא המעיין שנקרא 'רגליים'?
- האם אהרן הכהן היה מספר את זקנו לגמרי או היה משאיר קצת שערות?
- העגל שעשו ישראל, היה עשוי מזהב או מעץ?

היכן מצאנו שלמשה רבינו היה דין של מלך?

(לג) וְזֶה יִתְּנוּ כָּל הָעָבֵר עַל הַפְּקָדִים מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל הַתְּרוּמָה לָהּ.

וכתב הרמב"ן שמשא רבינו קבע לו מטבע כסף בישראל כי מלך גדול היה, והוא קרא למטבע הזאת 'שקל', וכיון שכל השקילות שכתובות בתורה כערכין, ופדיון הבן, ושקלי המשכן, נעשות במטבע הזה, לכן קרא לו הכתוב 'שקל הקודש', כי דברים הללו קודש הם.

מדבריו למדנו כמה דברים, א. שמשא רבינו נקרא מלך, ב. שהוא קבע את מטבע השקל, ג. שמטבע השקל שהוא קבע זה בעצם שקל הקודש שנאמר בתורה¹,

ודברי הרמב"ן צ"ע, א. היכן מצאנו שמשא רבינו נקרא 'מלך', ב. מה הקשר בין זה שהוא היה מלך לבין קביעת המטבע, ג. הרי 'השקל' כבר מוזכר בתורה לגבי אברהם ששקל לעפרון ארבע מאות שקל כסף.

והנה לגבי זה שמשא רבינו נקרא מלך, מצאנו כן במדרש רבה (שמות ב,ג) שמשא זכה למלכות שנא' (דברים לג,ה) ויהי בישורון מלך, וכן הביא הרמב"ן (דברים שם)

וכן מובא ברמב"ם בפ"י המשניות (שבועות ב,ב) וז"ל: וכבר ידעת שמשא מלך היה ומכלל המלכים מנו אותו, מוסיף על הנבואה, ועליו נאמר ויהי בישורון מלך. וכ"כ בהל' בית הבחירה (פ"ו הי"א)

ובס' לב ציון (על פי הרמב"ן עמ' קעט"ז) מביא שיש מקור לדברי הרמב"ן שכדי שהמלכות של המלך תחשב, הוא חייב להוציא מטבע,

שכ"כ הרמב"ם בהל' גזילה ואבדה (ה,יח) לחלק בין מלך שיכול לשים מס על אנשים, לבין לסטים מזויין שנחשב לגזלן, וכותב שמע שקובע הוא יציאת מטבע,

וז"ל שם: "במה דברים אמורים במלך שמטבעו יוצא באותן ארצות, שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים, אבל אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזלן בעל זרוע וכמו חבורות ליסטים המזויינים שאין דיניהם דין, וכן מלך זה וכל עבדיו כגזלן לכל דבר", ע"כ.

א"כ רואים שתפקידה וסימנה של המלכות הוא הוצאת מטבע, וזה מתאים עם מה שהרמב"ן כתב כאן, שבגלל שמשא רבינו היה מלך קבע מטבע בתוך עם ישראל³.

ולגבי מה שהקשנו על הרמב"ן שהרי 'השקל' נאמר בתורה אצל אברהם ששקל לעפרון, כן העיר בפירוש **בית היין** על הרמב"ן.

וכן העיר בס' אשא עיני (עה"ת להרב שמעון אליעזר זוסמן זצ"ל עמ' רמד) ותירץ שלכן דקדק הרמב"ן בלשונו במה שכתב 'קבע לו משה רבינו מטבע בישראל', שבאמת מטבע

² יישר כח לידדי הרב ד. מייסר שליט"א שהפנה אותי למקור זה.

³ וראה שם **שבביאור הגר"א** (חז"מ סי' שס"ט סק"ט) הביא שמקור דברי הרמב"ם הנ"ל מגמ' מגילה (יד:) שאביגיל אמרה לדוד שאין לו עדיין דין מלך משום 'שעדיין שאול קיים ולא יצא טבע' בעולם. מוכח שהגר"א הבין שהפירוש של 'טבע' היינו מטבע, ודוד לא נחשב למלך משום שלא הוציא מטבע. [וראה רש"י בראשית יב,א על אברהם שה' הבטיח לו שיוצא טבע בעולם, ובפ"י באר מים חיים לאחי המהר"ל שהכוונה למטבע]

¹ וראה שם **ברמב"ן** בסוף דבריו, שמה שאמרו (בכורות ה:) מנה של קודש כפול היה, זה רק לגבי המנה אבל לא לגבי כל המטבעות, ואין הבדל בין שקל שנאמר בתורה לגבי כל דבר, לבין שקל הקודש.

בשם שקל כבר היה קיים, אמנם **בישראל** עדיין לא היה קיים, ומשה קבעו בישראל.

לאיזה דבר במלאכת המשכן השתמשו עם דם של חיה טמאה הגדלה בהודו?

(לכג) וְאֵתָהּ קָח לָךְ בְּשָׂמִים רֹאשׁ קֹר דְּרוֹר הַמִּשְׁמָחָה וְקִנְיָן בְּשֵׁם מַחְצִיתוֹ הַמְּשִׁים וּמֵאֲתָיִם וְקִנְיָן בְּשֵׁם הַמְּשִׁים וּמֵאֲתָיִם.

הרמב"ם (פ"א מהל' כלי המקדש ה"ג) כתב שה'מור' שמביאים לשמן המשחה, הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל שמתבשמן בה בני אדם בכל מקום.

והראב"ד משיג עליו וכותב: אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקודש דם שום חיה בעולם, כ"ש דם חיה טמאה, אלא שהמור הוא האמור בשיר השירים (ה, א) "באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי", והוא ממין עשב, או ממין אילן וריחו נודף.

הכסף משנה כתב ליישב את השגת הראב"ד, שי"ל שסובר הרמב"ם שכיון שנשתנה מצורת דם ונעשה כעפר בעלמא והוא בושם מריח ריח טוב ביותר, למה יגרע.

והנה לגבי דם החיה הזו, מובא נידון גם בהלכות ברכות לגבי ברכת בורא מיני בשמים, **שבגמרא ברכות** (מג.) מובא א"ר חסדא כל המוגמרות מברך עליהן בורא עצי בשמים, חוץ ממושק שמין חיה הוא שמברכין עליה בורא מיני בשמים.

וכך כתב השו"ע (או"ח סי' רט"ז סעי' ב) שאם אינו לא מין עץ ולא מין עשב כמו המוס"ק מברך בורא מיני בשמים,

וכתב הרא"ש (סי' לה) יש אומרים שהמושק הוא זיעת חיה, ונכון יותר שחיה ידועה היא שיש לה חטוטרות בצוורה ומתקבץ שם תחילה כעין דם ואח"כ חוזר ונעשה מושק, והר"ז הלוי היה אוסר לאכלו מפני חשש דם, וה"ר יונה ז"ל פירש דאפשר ליתן בו טעם להתיר ולומר דפירשא בעלמא הוא שאע"פ שמתחילה הוא חיה דם לא חיישינן להכי, דבתר השתא אזלינן.

ומתאימים הדברים למה שכתב הכסף משנה, וכמו שמותר לגבי שמן המשחה, כמו כן מותר באכילה.

וכדברי רבינו יונה שהביא הרא"ש **כן פסק הט"ז** (או"ח סי' רט"ז סק"ב) והביאו **במשנ"ב** (שם ס"ק ז') שמותר לתתו בקדירה להטעים בריחו את התבשיל.

מדברי הראשונים כאן נראה שהסברא להתיר היא שפנים חדשות באו לכאן, וכבר אינו נחשב דם חיה טמאה, אלא דבר חדש לגמרי,

ומכא סברא זו יש שרצו להתיר את חומר הג'ילטין שעשוי מעצמות של חיות טמאות, שע"י תהליכים כימיים מסוימים משתנה הדבר לגמרי ונהפך לדבר אחר ופנים חדשות באו לכאן,

אולם ידועה דחייתו של הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל (בתשובתו שנדפסה בשו"ת ציץ אליעזר תחילת ח"ד) שהג'ילטין הוא אותו חומר בעצמו שנמצא בחיה, והתהליך הכימי הוא רק להפריד את שאר החומרים שנמצאים בעצמות. [וראה שו"ת אחיעזר ח"ג סי' לא, והאריכו הפוסקים בזה]

האם אהרן הכהן היה מספר את זקנו לגמרי או היה משאיר קצת שערות?

(לכג) וְאֵת אֶהֱרֹן וְאֵת בְּנָיו הַמְּשָׁחָה וְקִדְשָׁתָה אֲתָם לְכַהֵן לִי.

הגמ' בכריתות (יב.) דורשת את הפסוק שנאמר בתהילים (קלג, ב) "כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן, זקן אהרן שיורד על פי מידותיו", שכמין שתי טיפות מרגליות משמן המשחה היו תלויות לאהרן בזקנו, וכשהוא **מספר** עולות ויושבות בעיקרי זקנו.

בביאור המילה '**מספר**', כתב רש"י (ד"ה כשהוא מספר) כשהיה מדבר עם אחרים,

ולכן עלו לעיקרי זקנו כדי שלא יפלו לארץ כשמנענע את פיו. [רבנו גרשום]

גמרא זו נמצאת גם בכריתות (ה:) ושם מביא רש"י (ד"ה מספר) לישנא אחרינא ש'**מספר**' הכוונה **מסתפר**, שהיה מספר את שערותיו במספריים.

בבן יהוידע (שם ד"ה מספר) הקשה על הפירוש שאהרן היה מספר את זקנו, שהרי לפי דברי רבינו האר"י האמתיים⁴ אין לגלח בשום מקום מן הזקן, ומותר רק להסיר משער השפם את השערות שמעכבות האכילה,

ומכא קושיא זו פירש שבאמת הפירוש הוא 'מסתפר', אבל לא שסיפר את הזקן אלא את הראש⁵,

⁴ ראה שער המצוות פ' קדושים.

⁵ **ובאמת שבוזר עצמו** (זוהר חדש פ' תרומה אות כג) מובא שאהרן סיפר את זקנו, וז"ל: "שתי טיפות מרגליות יהבית ליה, וכד אעביר מורה על דקניה, דהיינו כד מסתפר, כמד"א ומורה לא יעלה על ראשו", ע"כ.

ומה שעולות ויושבות בעיקר זקנו, היינו כדי שלא יגע בהם המגלח, בשעה שמגלח את ראשו שהוא עומד נגד פניו ואוחז בראשו ומגלחו דאז נדבק בזקן שלו,

ולכן יסתתרו הטיפות של השמן בעיקר הזקן שאין נראין מחוצה לו, ולא יגע בהם המגלח לא בגופו ולא במלבושיו.

ובשו"ת שמש צדקה (לרבי שמשון מורפורגו זצ"ל יו"ד סי' סא בסוף התשובה) כתב שבאמת אהרן היה מספר את שערות זקנו, אבל לא היה מגלח את השערות לגמרי, משום הטעמים המובאים בזוהר ובכתבי האר"י, אלא היה מניח קצת שערות קרובות לבשר.

השדי חמד (מערכת ג' כללים אות עה) מקשה על דברי ה'שמש וצדקה' **ממה שמובא בס' באר שבע** (כריתות שם) בשם הרמ"ה (מובא בתוס' הרא"ש) שכשהיה מסתפר, הטיפות היו עולות ויושבות **במקום הבשר שאין בו שער**,

משמע שזה לא כמו שהבין ה'שמש וצדקה', שהיה נשאר לו קצת משערות הזקן, אלא שבאמת היה מגלח את כל שערו, והיו הטיפות נשארות על הבשר עצמו, ובאמת כך משמעות דברי הגמרא שעולות ויושבות **בעיקרי** זקנו, ש'עיקרי' הכוונה מקום צמיחת השערות.⁶

מה הטעם שאהרן סיפר את זקנו?

וצריך ביאור מדוע באמת אהרן היה מספר את זקנו, **ובאגרות משה** (או"ח ד' סי' קי"י) ביאר שכיון שהיה כהן גדול הוצרך להקפיד על יופיו, והיה ודאי מספר את זקנו לכל הפחות במקצת, כדי ליפותו, שיהיו השערות שוין, ואולי גם שלא יהיה יותר ארוך מסתם אנשים.

ובס' בגדי כהונה (לרבי משה לייב שחור זצ"ל עמ' רצ) כתב טעם נפלא בזה, שהרי כתב הרמב"ם (פ"י מהל' כלי המקדש הי"א) שהכהן גדול שנשאל באורים ותומים, מביט בחושן ורואה בו במראה הנבואה באותיות שבולטות מן החושן כנגד פניו.

ולפי"ז יש לומר שלצורך ההסתכלות באבני החושן המונחים על לבו, היה מספר את זקנו שלא יכסו שערות הזקן את בחושן, וימנעו ממנו מלהביט באורים ותומים,

ומוסיף שם שלכן הכהן גדול בעצמו היה מספר את זקנו, כיון שיש בזה צורך מצוה, וקי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו,

ובזה מיישב את **קושיית הבאר שבע** (כריתות שם) שהק' שלפי הפי' השני של רש"י שהכוונה מסתפר, מדוע כתוב 'מספר', אבל לפי מש"כ באמת מובן הלשון 'מספר' שהיה מספר את עצמו.

וכתב שלפי טעם זה לא היה הכהן נוהג לספר את זקנו אלא בזמן בית ראשון, אבל בזמן בית שני שפסקו האורים והתומים, לא היה אכפת לו שיכוסה החושן ולא תתגלנה האותיות החקוקות עליו.

ומצאתי בשפת אמת (פר' צו תרמ"ז – תרמ"ח) שכתב שהנס הזה של ב' טיפות היה לא רק באהרן הכהן, אלא בכל כהן גדול שנמשח בשמן המשחה,

וז"ל שם: נראה עוד דכמו דכתיב בשמן המשחה 'יהיה לי' ודרשו חז"ל שכולו קיים, כמו כן כל השמן שניתן על הכהן גדול היה מתקיים בנס תמיד, ושוב נזכרתי שכן הוא בגמ' דכריתות שהיה בזקן אהרן טיפות מרגליות עולות ויורדות, **ומזה ניתן לדורות לכל כהן גדול**. והגם שנגזר שמן המשחה מ"מ ההארה שקיבל הכהן גדול נשאר לדורות שכן כתיב יהיה זה לי לדורותיכם, ע"כ.

היכן נמצא המעיין שנקרא 'רגליים'?

(לד) **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ סָמִים נָטָף וַיִּשְׁחֲלֵת וַיַּחֲלִבְנָה סָמִים וַיִּלְבְּנָה זָכָה בַּד בְּבֶד יִהְיֶה.**

בברייתא של פטום הקטורת נאמר (כריתות ו.) שמביאים יין קפריסין כדי לשרות בו את הציפורן שתהא עזה,

ואמנם מי רגליים יכולים לגרום לציפורן להיות יותר עזה, אלא כיון שעשיית הקטורת נעשית בעזרה, אין מכניסין מי רגליים לעזרה מפני הכבוד.

ובכל בו (סי' לח ד"ה ואלו הן) מביא את הפירוש הרגיל ש'מי רגליים' הוא כפשוטו, וכתב שיש חולקים על זה משום שאי אפשר לומר ש'מי רגליים' זה ממש, שלא עלה על לב אדם לשרות בהן סמני הקטורת,

אלא ש'מי רגליים' הוא מעיין אחד הוא ששמו 'רגליים' (עין רוגל סמוך לירושלים הנזכר ביהושע טו, ז, שמואל ב' יז, ז).

ובבאר היטב (או"ח סי' קלב סק"ח) הביא את דברי הכל בו, וכתב שאם נאמר שזה מעיין, א"כ מה שנאמר שאין

⁶ וראה בשו"ת להורות נתן יו"ד ח"ג סי' ס"ב אות יא.

מכניסין אותו לעזרה מפני הכבוד, הוא משום שלאותו מעיין יש שם של ביזיון.⁷

ובס' באר שבע (כריתות ו. ד"ה והלא) השיג על הפירוש שזה מעיין, וכתב וז"ל: אלו המפרשים ירדו אל מעיין שלא היה ולא נברא לשאוב מים חיים והעלו בידם מי רגלים וחלילה לפרש כן כי שיבוש גדול וטעות גמור הוא מכח סברא ומכח גמרא,

מכח סברא, שכיון שהמים עצמם הם לא מים רעים, איזה העדר כבוד יש מכח השם של 'מי רגלים',

ומביא שם גם ראיות מגמרא בזבחים (צה. ובנידה (סג.) שמשמע שזה מי רגליים ממש,

וכתב שם עוד שיש הבדל בין הגירסא שבגמ' בכריתות לבין הירושלמי, שבגמ' בכריתות מובא רק שאין מכניסין מי רגליים לעזרה, אמנם **בירושלמי** (יומא פ"ד ה"ה) מובא שאין מכניסין **ריח רע** לעזרה מפני הכבוד, מזה שכתוב 'ריח רע', רואים שהכוונה למי רגליים ממש,

וסיים, לכן אני אומר כל המפרש בענין אחר טועה, ומהפך אלקים חיים.

אולם בברכי יוסף (לחיד"א או"ח סי' קלב סעי' ח) הביא את דברי האורחות חיים (פ"י על פטום הקטורת אות יב) שכתב גם שזה מעיין ששמו מי רגליים, והמים ריחן עז, ואינו כבוד להביאו לעזרה.

ולפי"ז דחה החיד"א את ראיית הבאר שבע מהירושלמי שזה מי רגליים ממש, דאפשר לומר שגם כוונת הירושלמי למעיין.

העגל שעשו ישראל, היה עשוי מזהב או מעץ?

(לב,כ) וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחֶן עַד אֲשֶׁר דָּק וַיֹּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשָּׁק אֶת פְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

הרמב"ם (הל' שבת פ"ח ה"י) כתב הטוחן כגרוגרת חייב וכו', השף לשון של מתכת חייב משישוף כל שהוא.

וכן כתב שם (פ"ז ה"ה) שהלוקח לשון של מתכת ושף אותו כדי ליקח מעפרו, כדרך שעושים צורפי זהב, הרי זה תולדת טחינה.

⁷ וראה **שיטמ"ק** על הגיליון בגמ' (כריתות ו. אות כח) שיש אומרים שזה עשב ששמו מי רגליים, ואין להכניסו מפני שהשם הוא מגונה.

מבואר מדברי הרמב"ם שאף במתכת שייך טחינה, והטוחנה חייב,

והעיר המנחת חינוך (מוסד השבת הל' טוחן אות ד') שלא כתבו המפרשים מאין הרמב"ם הוציא את הדין שמי שמשייף מתכת חייב משום טוחן.⁸

ובס' בשבילי התלמוד (להרב שמחה בונם ליברמן זצ"ל, בחי' על הרמב"ם עמ' לח) כתב שמצאנו בתורה לשון טחינה במתכת, שכך נאמר על משה שראה את העגל שהיה עשוי **מזהב**, דכתיב "וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחֶן עַד אֲשֶׁר דָּק וַיֹּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשָּׁק אֶת פְּנֵי יִשְׂרָאֵל",

וכך נאמר גם (דברים ט, כא) "וַאֲתָת חֲטֹאתֵכֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם אֶת הָעֵגֶל לְקַחְתִּי וְאֲשֶׁרְךָ אֹתוֹ בָּאֵשׁ וְאָכַתְּ אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר דָּק לְעֹפֶר וְאֲשַׁלֵּךְ אֶת עֹפְרוֹ אֶל הַנַּחַל הַיָּרֵד מִן הַקָּר".

וא"כ מכאן המקור של הרמב"ם להלכה זו, שאף לגבי מתכת נאמר לשון 'טחינה'.

ויש להעיר ע"פ דברי השפתי כהן (לרבי מרדכי כהן מגורי האריז"ל) שהקשה על הלשון 'וישרוף', שהרי האש אינה שורפת את הזהב אלא מתיכה אותו, וממילא גם לא מובן הלשון 'ויטחן', שהרי לאחר שמשליכים את הזהב לאש הוא נהיה נוזלי, ולא שייך בזה לשון 'טחינה',

וכתב שמיד שמה ראה את העגל, אמר משה לזהב: "וכי לזה ברא אותך הקב"ה, והעלה אותך על כל המתכות, והצפינך אצלו שנא' (איוב לז, כב) מצפון זהב יאתה, איך קבלת עליך שיעשו בך עבודה זרה ויטעו בך",

מיד שהזהב שמע זאת, נעשה עץ יבש, ושלטה בו האש ונשרף,

וממילא מובן הלשון של 'טחינה', שלאחר שנשרף ונהיה גחלים, אפשר לטחון אותו עד שנראה כעפר דק.

ולפי דבריו, נמצא שהטחינה נעשתה בחפץ של עץ, ולא **בזהב**, וממילא אין ראייה מכאן ששייך לשון של טחינה במתכות.⁹

⁸ וראה **קריית מלך** (להגרח"ק שליט"א) שהמקור הוא מירושלמי לגבי חרס, וה"נ לגבי מתכת.

⁹ **ובס' שפירי דקדק** (ע"ה"ת להרב רפאל וולפביץ זצ"ל עמ' רז) גם הקשה את קושיית השפתי כהן, וכתב תירוץ מעניין, שמה שרף אותו קודם כדי להשמיד מהר את הטומאה באש כי הם עשו את העגל באש על ידי כשפים ולכן היה חייב להשמיד באש, אבל בהשמדה באש לבד לא היה מספיק כי הזהב רק ימס ויהפך לנוזל, וכשיעבור קצת זמן יתקרר ויתקשה ויהפך שוב לזהב של העגל, לכן השכיל משה לעשות שלאחר שנמס באש חיכה משה מעט עד שהזהב הנוזל ישוב להתקשות ואז טחן אותו עד אשר דק לעפר.